

SCIENCE PROBLEMS.UZ

ISSN: 2181-1342 (ONLINE)

№ 5 (3) - 2023

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES
AND SOCIAL SCIENCES



ЭЛЕКТРОН ЖУРНАЛ

ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ

ELECTRONIC JOURNAL

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 5 (3)-2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакаров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАРИ:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат ҳавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси

Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Ҳашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Васида Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш

ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбаҳор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психология кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарқанд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Crossref DOI:

Тахририят Crossref DOI нинг расмий аъзоси ҳисобланади ва 10.47.390 DOI префиксига эга. Ҳар бир нашр ва илмий мақолага индивидуал Crossref DOI рақами берилади.

Google Scholar

Журнал Google Scholar (Академия) да индексацияланади.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамият.

Тахририят манзили:

Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com
Телеграм канал: https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

<i>Raurov Soyib Saidovich-</i> MUSTAMLAKASHILIK SIYOSATI VA MAHALLIY O'ZINI-O'ZI BOSHQARUV	8-13
<i>Мухамедова Муниса Сабировна</i> ЭКСПЕРТИЗА, АТРИБУЦИЯ И МУЗЕЕФИКАЦИЯ КОЛЛЕКЦИЙ ФАРФОРА И ФАЯНСА	14-22
<i>Қаҳрамон Бахридинов Набиевич</i> ФАРҒОНА ВОДИЙСИДА БОШЛАНГАН ОЧАРЧИЛИКНИНГ САБАБЛАРИ ҲАМДА 1917-1918 ЙИЛЛАРДАГИ ИҚТИСОДИЙ АҲВОЛ	23-31
<i>Siddiqov Mirshod Baxtiyorovich</i> TOSHKENT PROTEZ-ORTOPEDIYA SANOAT KORXONASINING FAOLIYATI (1941-1945 YILLAR)	32-37

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

<i>Курпаяниди Константин Иванович</i> KICHIK SANOAT KORXONALARINING INSTITUTSIONAL MUNITINING TADQIQOT METODOLOGIYASINING AYRIM XUSUSIYATLARI	38-50
<i>Хажимуратов Абдуқаҳҳор Абдумуталович</i> ОЛИЙ ТАЪЛИМ ИЛМИЙ МУҲИТИДА ИНСОН КАПИТАЛИНИ ФАОЛЛАШТИРИШ МАСАЛАСИ	51-65
<i>Очилов Немат Явқочович</i> ҲУДУДЛАРНИ ИЖТИМОИЙ-ИҚТИСОДИЙ РИВОЖЛАНТИРИШНИ БАҲОЛАШ ВА ПРОГНОЗЛАШТИРИШНИНГ УСЛУБИЙ АСОСЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ	66-73
<i>Nuraliyev Temurjon Erkinjon o'g'li</i> BIZNES JARAYONLARINI AVTOMATLASHTIRISHNING ANAMIYATI VA UNING TASHKILOT SAMARADORLIGIGA TA'SIRI	74-82
<i>Қаршиев Келдиёр Эшпулатович</i> ЎЗБЕКИСТОН СУҒУРТА БОЗОРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ЙЎЛЛАРИ ХИТОЙ ТАЖРИБАСИ АСОСИДА	83-87
<i>Isomitdinova Gulbaxor Kurbonaliyevna</i> INVESTITSIYALARNING IQTISODIY ANAMIYATI VA UNING YANGI RIVOJLANISH TENDENSIYALARI	88-98
<i>Normatova Madinaxon Ibrohimjon qizi, Xamidova Mamlakat To'xtasinovna</i> KOMPANIYALAR FAOLIYATINI TASHKIL ETISHDA MARKETING TADQIQOTLARINING ANAMIYATI	99-107
<i>Фаттахова Муниса Абдухамитовна</i> ВЛИЯНИЕ ЦИФРОВИЗАЦИИ НА КОНКУРЕНТНЫЕ ПРЕИМУЩЕСТВА КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ.....	108-117
<i>Zaynutdinova Umida Djalalovna</i> THEORETICAL DESCRIPTION OF THE MARKETING SYSTEM OF AUTOMOTIVE ENTERPRISES	118-127

09.00.00 – ФАЛСАФА ФАНЛАРИ

<i>Shigabutdinova Dina Yassaviyevna</i> THE LINGUISTIC SYSTEM OF THE PHILOSOPHY OF GRAMMAR.....	128-134
<i>Sattarov Fozil Faxritdinovich</i> O‘SMIRLARNI XULQ-ATVORIDAGI MUAMMOLARNI HAL QILISH	135-140
<i>Пардаева Марҳабо Давлатовна</i> НАҚШБАНДИЯ ТАЪЛИМОТИ НАВОИЙ ИЖОДИНИНГ ҲОЯВИЙ АСОСИ СИФАТИДА.....	141-147
<i>Kurbanova Sevvara Asanbaevna</i> THE USAGE OF JADID METHODS IN DEVELOPING YOUTH LEARNING COMPETENCE...	148-155

10.00.00 – ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

<i>Xusanova Yulduz Abdirazzoqovna</i> THE INNOVATIVE APPROACH IN LEXICAL UNITS ON JOURNALISM	156-160
<i>Xolmatova Malika Ibadullayevna</i> INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDAGI ADJEKTIV KOMPONENTLI KOMPARATIV FRAZEOLOGIK BIRLIKLARNING QIYOSIY TAHLILI	161-166
<i>Raximova Muyba Temirovna</i> NEMIS TILIDAGI PAYT ERGASH GAPLI QO‘SHMA GAPLARNING O‘ZBEK TILIDA LEKSIK IFODALANISHI	167-172
<i>Ruzieva Djuletta Elmurodovna</i> NEMIS TILIDAGI MODAL FE‘LLARNING O‘ZBEK TILIDA SINTAKTIK IFODALANISHI	173-178

13.00.00 – ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ

<i>Jumaboyev Nabi Pardaboyevich</i> SHARQ MUTAFAKKIRLARI TA‘LIMOTLARI MAZMUNIDAGI ESTETIK, MA‘NAVIY, TARBIYAVIY QADRIYATLARDAN FOYDALANISH OMILLARI	179-187
<i>Одилов Ёрқин Жўраевич</i> ФИЗИКА ФАНИ АСОСИДА ТАЛАБАЛАРНИ ЛОЙИХАВИЙ-КОНСТРУКТОРЛИК ФАОЛИЯТИГА ТАЙЁРЛАШ	188-193
<i>Mamatqosimov Jahongir Abirqulovich</i> ETYUDLAR ORQALI BO‘LAJAK REJISSORLARNING KASBIY BILIM VA KO‘NIKMALARINI TAKOMILLASHTIRISH	194-199
<i>Babadjanov Axmadjan Xudoyberdiyevich</i> TALABALARGA TASVIRIY SAN‘ATDAN PORTRET CHIZISHNI O‘RGATISHDA FIZIOGNOMIKANING TUTGAN O‘RNI	200-208
<i>Хакимова Дилдора Машрабжоновна</i> ИННОВАЦИОННАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ НЕОТЪЕМЛЕМАЯ ЧАСТЬ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПЕДАГОГА	209-213
<i>Bo‘riboeva Dilraboхon Norboy qizi</i> TALABALARNING GRAFIK KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHNING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	214-217
<i>Kadirov Ramz Turabovich</i> KVINTILIAN NUTQIY USLUBLARINING TALABA-AKTYORLAR SAHNAVIY NUTQINI TAKOMILLASHTIRISHDAGI PEDAGOGIK AHAMIYATI	218-222

<i>Usmanov Botir Allaberdiyevich</i> INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA TASVIRIY SAN'AT O'QITUVCHILARI TAYYORLASH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI	223-230
<i>Nusharov Bobir Bolbekovich</i> BO'LAJAK TASVIRIY SAN'AT O'QITUVCHILARINI KASBIY KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYALARINING PEDAGOGIK DOLZARB MASALALARI.....	231-236
<i>Mamatqosimova Nodira</i> BO'LAJAK MADANIYAT XODIMLARINING BADIY DIDINI RIVOJLANTIRISHDA SENOGRAFIYA MASALALARI	237-241
<i>Eliboyeva Lola Sulaymonovna</i> BOSHLANG'ICH SINFLARDA BILIMLARNI O'ZLASHTIRISHNING DIDAKTIK ASOSLARI	242-247
<i>Mustafayev Yoqubjon Xayrullayevich</i> JISMONIY TARBIYA MUTAXASSISLARINI KOMPETENTLI TAYYORLASHNING DIDAKTIK MASALALARI	248-253
<i>Inoyatov Odiljon Sobitovich, Yakubova Nafisa Odiljanovna</i> O'QUVCHILAR BILISH VA GRAFIK FAOLIYATINING RIVOJLANTIRISH PEDAGOGIK MUAMMOLARI	254-261
<i>Raxmanova Dildora Abdulxamid qizi</i> O'QIB TUSHUNISH KO'NIKMASINI RIVOJLANTIRISHDA METAKOGNITIV STRATEGIYADAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI	262-266
<i>Yusupova Shoxista Alimjanovna</i> TASVIRIY SAN'AT TO'GARAK MASHG'ULOTLARIDA QO'YILADIGAN ZAMONAVIY PEDAGOGIK TALABLAR	267-273
<i>Пуримбетов Бахыт Аллабаевич</i> БЎЛАЖАК ЎҚИТУВЧИЛАРНИНГ ТЕАТР ПЕДАГОГИКАСИДАН ФОЙДАЛАНИШ ИМКОНИАТЛАРИ	274-279
<i>Байбаева Мухайё Худайбергеновна, Имомов Инъомиддин Абдулхамидович</i> БОШҚАРУВ ФАОЛИЯТИДА СОҒЛОМ ВА ИЖОДИЙ МУҲИТНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА БОШҚАРУВ КОМПЕТЕНЦИЯЛАРИ (HARD SKILLS) ВА (SOFT SKILLS) РАҲБАР ПРОФЕССИОНАЛИЗМИНИ ИФОДАЛАШ БИРЛИГИ СИФАТИДА	280-285
<i>Мельзиддинов Руслан Адхамович</i> ФУТБОЛЧИЛАРНИНГ ТЕХНИК-ТАКТИК ҲАРАКАТЛАРИ САМАРАДОРЛИГИНИНГ ЖИСМОНИЙ ТАЙЁРЛАНГАНЛИК ДАРАЖАСИ БИЛАН БОҒЛИҚЛИГИ	286-292
<i>Хуррамов Рустам Сайфиддинович</i> BOSHLANG'ICH SINFLARDA O'QUVCHILARINING EVRISTIK QOBILİYATINI RIVOJLANTIRISH	293-299
<i>Kayumov Erkin Kazakbayevich</i> TO'GARAK MASHG'ULOTLARIDA O'QUVCHILARNI KAMOLIDDIN BEHZODNING IJODI BILAN TANISHTIRISHNING AHAMIYATI	300-310

10.00.00- Филология фанлари

Ruzieva Djuletta Elmurodovna
Nemis tili va adabiyoti kafedrasining o'qituvchisi

NEMIS TILIDAGI MODAL FE'LLARNING O'ZBEK TILIDA SINTAKTIK IFODALANISHI

Annotatsiya. Mamlakatimizda nemis tilini o'rganish keng yo'lga qo'yilgan. Tilni, shu jumladan nemis tilini yaxshi bilish uning modal fe'llarini bilmasdan mumkin emas. Modal fe'llarni bilish badiiy bo'lmagan va badiiy adabiyotlarni o'qishni sezilarli darajada osonlashtiradi. Chet tillari fakulteti talabalariga o'rganilayotgan tilning modal fe'llarini tushunish va to'g'ri tarjima qilish qobiliyatini o'rgatish juda muhimdir.

Kalit so'zlar: nemis tili, tarjima, modal fe'llar, o'zbek tili, gap ma'nosi, analog, qiyos.

Ruzieva Juliet Elmurodovna
Teacher of the Department
of German Language and Literature

SYNTACTICAL EXPRESSION OF GERMAN MODAL VERBS IN THE UZBEK LANGUAGE

Abstract. The study of the German language is widespread in our country. A good knowledge of the language, including German, is impossible without knowledge of its modal verbs. Knowledge of modal verbs greatly facilitates the reading of both non-fiction and fiction. It is very important to teach students of the faculties of foreign languages the ability to understand and correctly translate the modal verbs of the language being studied.

Key words: German, translation, modal verbs, Uzbek, sentence meaning, analogue, comparisons.

Рузиева Джульетта Эльмуродовна
Преподаватель кафедры
немецкого языка и литературы

СИНТАКСИЧЕСКОЕ ВЫРАЖЕНИЕ НЕМЕЦКИХ МОДАЛЬНЫХ ГЛАГОЛОВ В УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКЕ

Аннотация. Изучение немецкого языка широко распространено в нашей стране. Хорошее знание языка, в том числе и немецкого, невозможно без знания его модальных глаголов. Знание модальных глаголов чрезвычайно облегчает чтение как публицистической, так и художественной литературы. Очень важно научить студентов факультетов иностранных языков умению понимать и правильно переводить модальные глаголы изучаемого языка.

Ключевые слова: немецкий язык, перевод, модальные глаголы, узбекский язык, значение предложения, аналог, сравнения.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SP1342V3I5Y2023N21>

Kirish. Taqqoslash lingvistik tadqiqotning asosiy usullaridan biridir. Taqqoslash qiyosiy tipologik tilshunoslik tomonidan keng qo'llaniladi, ularning obyekt qarindoshlik darajasidan qat'i nazar, har qanday tillar bo'lishi mumkin. Uning maqsadi taqqoslanadigan tillarning

tuzilishidagi, bir xil ma'nolarni ifodalash usullaridagi o'xshashlik va farqlarni aniqlashdir. Bizning ishimizda ikki til tahlil qilinadi, nemis tilidagi modal fe'llarning o'zbek tilida sintaktik ifodalanishi misolida ko'rib chiqiladi. Biz nemis va o'zbek tillarida modallik toifasini ifodalash vositalarini ularning o'xshashliklari va farqlarini aniqlash va nemis tilini o'zbek tilida so'zlashuvchi auditoriyada o'qitishda qo'llash uchun ko'rib chiqamiz.

Modallik tabiiy tilning asosiy toifalariga mansub lingvistik universaldir. U uchta asosiy modal tushunchani ajratib ko'rsatdi: zarurat, imkoniyat va haqiqat. Hozirgi kunda lotincha "modus" – o'lchov, usul so'zidan kelib chiqqan "modallik" atamasi turli fanlar: falsafa, mantiq, tilshunoslik, adabiyotshunoslik tomonidan qo'llaniladi. Olimlar mantiqdagi "modallik" tushunchasini (I. Kant, A. V. Isaev, S. Balli, L. G. Fridman va boshqalar) tahlil qilib, [1; 85 b.] modal gaplarning mantiqiy bog'lanishlarini o'rganadilar. Modal baholash ular tomonidan "mumkin", "majburiy", "haqiqatan", "zarur" tushunchalari yordamida ifodalanadi.

Tilshunoslikdagi modallik funksional-semantik kategoriya bo'lib, ko'pchilik tadqiqotchilar bir-biridan farq qiladi. Differensiatsiyaning jihatlaridan biri ob'ektiv va sub'ektiv modallikning qarama-qarshiligidir [2]. Ob'ektiv modallik voqelik va noreallik nuqtai nazaridan xabar qilinganning voqelikka munosabatini ifodalaydi, u birinchi navbatda og'zaki muloyimlik bilan ifodalanadi. Subyektiv modallik, ya'ni so'zlovchining xabarga munosabati, ob'ektiv modallikdan farqli o'laroq, so'zning ixtiyoriy xususiyati bo'lib, so'zlarning maxsus leksik-grammatik sinfi, maxsus modal zarrachalarning kiritilishi, so'z tartibi yordamida va boshqa yo'llar bilan kesimlar yordamida amalga oshiriladi.

Muhokama va natijalar. Modallik grammatik, fonetik va leksik vositalar bilan ifodalanishi mumkin. Tillarda modallikni ifodalashning asosiy grammatik vositasi muloyimlikdir. Biz taqdim etgan barcha tillarda indikativ, subjunktiv va buyruq mayli mavjud bo'lib, ular mos ravishda real harakatni amalga oshirishning haqiqiy emasligini va harakatga undashni ifodalash uchun ishlatiladi. Biz taqqoslaydigan tillardagi indikativ muloyimlikning asosiy tipologik farqi shundaki, nemis tilining uchta grammatik zamon bilan ishlaydigan indikativi oltita zamon shakllariga ega, o'zbek tilida esa mavjud emas. Ertaga pulingizni qaytaraman (hozir). - *Ich gebe dir das Geld morgen zurü ck (Präsens)*. U (po) sevimli serialini televizorda ko'rdi (o'tgan vaqt). - *Sie sah im Fernsehen ihre Lieblingsserie an (Präteritum)*. Men Fernsehen ihre Lieblingsserie angesehen (Perfekt). Bu Fernsehen ihre Lieblingsserie angesehen, shuningdek, Hause kam (Plusquamperfekt). Men bu kitobni o'qiyman (Bud.) - *Ich werde dieses Buch lesen (Futur I)*. *Ich werde dieses Buch gelesen haben (Futur II)*. O'zbek tilining indikativ kayfiyati ya'ni muloyimlik turli xil vaqtinchalik shakllar bilan tavsiflanadi. Bularga hozirgi, o'tgan kategorik, o'tmish ta'sirchan, o'tgan to'liqsiz, o'tgan o'tmish, o'tgan ko'p, kelasi kategorik, kelasi noaniq zamon, kelasi-o'tmish zamonlari kiradi [3; 25b.].

Shuni ta'kidlash kerakki, biz taqqoslagan o'zbek tilida imperativ muloyimlik zamon shakllariga ega emas. Nemis tilida buyruqning to'rtta shakli mavjud: 2-shaxs birlik, 1-shaxs ko'plik, 2-shaxs ko'plik va xushmuomalalik shakli. *Sag die Wahrheit! (2Ps. Sg)* - Rostini ayting! Ogoh bo'ling! (1Ps. Pl.) - Keling, uni kutamiz! *Bemüht euch, diese Aufgabe rechtzeitig zu erfüllen! (2Ps. Pl.)* - Bu vazifani o'z vaqtida bajarishga harakat qiling! Yaxshiyamki! - (*Höflichkeitsform*) Iltimos, sekin gapiring! Buyruq maylini yasashning standart usullaridan tashqari harakat turtkini ifodalashning infinitiv (*Warten!* - *Kutib turing!*), ikkinchi kesim (*Rauchen verboten!* - Chekish yo'q!), ikkinchi shaxs (*Du machst das!* - *Siz buni qilasis!*) va nutqning nominal qismlari (*Achtung!* - Diqqat!) qo'llanish kabi usullari mavjud. Ammo o'zbek tilidagi buyruq mayli hozirgi

zamonning ikkinchi shaxs birlik va ko'plik shakllariga ega. Siz uni xafa qilmaysiz! Iltimos, zudlik bilan binolarni bo'shating! Buyruq mayli 2-shaxsning birlik va ko'plik shaklining bosh shakli bilan bir qatorda 3-shaxs va ko'plikdagi 1-shaxs harakatini ifodalovchi shakllarga ega. 3-shaxs shakllari zarrachalar yordamida analitik tarzda ifodalanadi, "qolsin, mayli, ha". U bilmaydi deb o'ylamang! Bundan tashqari, buyruq mayli infinitiv (Shovqin qilmang!) Va nominal shakllar (*Silence!*) yordamida tuzilishi mumkin.

Misol tariqasida, nemis tilidagi *können* fe'li orqali berilgan modal ma'nolarning butun doirasi tahlil qilinadi. Avvalo, o'rganilayotgan fe'l bilan ko'rsatilgan modallikni aniqlaymiz. *Können* fe'li nemis tilida imkoniyat semantikasini bildirish uchun ishlatiladi.

Qobiliyat semantikasiga oid asosiy masalalardan biri qobiliyat semantikasini bildiruvchi modalliklarni aniqlashdir. Shu munosabat bilan shuni aytish kerakki, "imkoniyat" tilda ikki modallik – aletik va epistemik yordamida amalga oshadi, shuning uchun bu fe'l yuqorida sanab o'tilgan ikkala modallikni ifodalovchi vositadir [2; 371 b.]. Aletik va epistemik modalliklar o'rtasidagi farq modal fe'lining turli xil qo'llanilishida topiladi: to'g'ridan-to'g'ri (ob'ektiv) va ikkilamchi (sub'ektiv) ma'noda. *Können* fe'li aletik modallikning semantikasini ob'ektiv ma'noda ifodalaydi. Subyektiv ma'noda - epistemik. Fe'lining vazifasidagi farqni quyidagi misollarda ko'rish mumkin: (misol-1) *Ich kann schon gar nicht mehr auf die Straße gehen* - Tashqariga chiqolmaysiz.

Birinchi misolda *können* fe'li u yoki bu harakatni bajarish imkoniyati yoki mumkin emasligini ifodalaydi, bu aletik modallikka xos ma'nolardan biridir. Tarjima matnida asl matnda qo'llanilgan vositalarning bevosita o'xshashi bo'lmagan "mumkin emas" modal so'zi (predikativ qo'shimcha) qo'llaniladi. Biroq, u o' tilining odatiy me'yoriga mos keladi va asl matnning ma'nosiga zid kelmaydi.

(misol-2) *Er hatte ein untrügliches Gedächtnis und wußte genau, wie es vor sieben Jahren an dieser Stelle gerochen hatte: steinig und nach feuchter, salziger Kühle und so rein, daß kein lebendes Wesen, Mensch oder Tier haun, .. Genau so aber roch es auch jetzt* - Uning xotirasi shubhasiz edi va u yetti yil oldin bu joy qanday hidlaganini aniq esladi: tosh va nam, sho'r salqinlik va bu musaffolik hech qachon bu erga biron bir tirik jonzot qadam qo'ymaganligini anglatardi ... hozir ham xuddi shunday hid edi [2; 372 b].

Ikkinchi misolda fe'l turli sharoitlarda ishlaydi - fe'l uchun boshqa muhitni, ya'ni birinchi infinitiv o'rniga ikkinchi infinitiv (betreten haben) ishlatilishini ko'rish mumkin. Bunday qo'llanish *können* fe'lining semantikasini shunday o'zgartiradiki, u aletik modallikni emas, balki epistemikni ifodalaydi - ya'ni u bizga ehtimollik tegishi bilan qandaydir imkoniyat haqida gapiradi. Demak, birinchi bo'lishsizlik shaklida semantik fe'l bilan o'zaro munosabatda bo'lganda, *können* fe'li aletik modallikni ifodalovchi vosita vazifasini bajaradi, mukammal bo'lishsizlik (ikkinchi bo'lishsizlik) bilan o'zaro munosabatda bo'lganda *können* fe'li epistemik modallikni bildiradi. *Können* fe'li qandaydir ish-harakatni bajarish qobiliyati sifatidagi imkoniyat semantikasini, shuningdek, ehtimolning teginish bilan imkon ma'nosini ifodalaydi. O'zbek tilidagi tarjimada, asl nemis tilidan farqli o'laroq, epistemik va etik modalliklar o'rtasidagi farq unchalik aniq emas, chunki "maxsus" vositalar ko'rsatilmagan. Biroq, tarjimon tomonidan "ma'nosi" fe'lidan foydalanish nemis tilining grammatik xususiyatini (modal fe'llarning ikkilamchi semantikasi va mukammal infinitivlarning mavjudligi) yo'q qilishga va shu bilan tasvirlangan hech kim tashrif buyurmagan joyning mutlaq ishonchini ko'rsatishga imkon berdi.

Demak, *können* fe'lining birinchi ikkita kategorik ma'nosi aletik va epistemik modalliklardir. *Können* modal fe'li bilan berilgan aletik ma'nolar ro'yxatini ko'rib chiqing.

Nemis tilidagi subjunktiv muloyimlikning zamon tizimi (Konjunktiv) o'zbek tilining indikativ zamon tizimiga qaraganda biroz murakkabroq va quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- Bitta hozirgi shakl (Präsens Konjunktiv) *Es lebe der Frieden in der ganzen Welt!* (Präsens Konjunktiv) - Yashasin dunyo tinchligi!

- O'tgan zamonning uchta shakli (Präteritum, Perfekt, Plusquamperfekt Konjunktiv) *Ich ginge gern ins Museum, aber ich bin gerade beschäftigt.* (Präteritum Konjunktiv) - Men muzeyga borishni istardim, lekin hozir bandman. *Ich tue/tat, als ob ich das Mädchen schon gesehen habe.* (Perfekt Konjunktiv) - Men bu qizni/qizni ilgari ko'rgandek ko'rsataman. *Wäre ich nur nicht so spät gekommen!* (Plusquamperfekt Konjunktiv) - Bunchalik kech kelmaganimda edi!

- Kelasi zamonning ikki shakli (Futur I Konjunktiv va Futur II Konjunktiv) *Jeder Mensch träumt, dass er glückliches Leben haben werde.* (Futur I Konjunktiv) - Har bir inson hayoti baxtli bo'lishini orzu qiladi. *Er sagte, dass du gefragt worden sein werdest.* (Futur II Konjunktiv) - Sizdan so'rashadi, dedi.

- *Würde-konjunktiva deb ataladigan ikki shakl* (Konditionalis I, Konditionalis II). Eng yaxshisi? - U yerga borasizmi? *Wenn ich gestern Zeit gehabt hätte, würde ich meine Großmutter besuchen haben.* - Kecha vaqtim bo'lsa, buvimnikiga tashrif buyurgan bo'lardim.

O'zbek tilida to'ldiruvchi mayl "by" zarrachasi bilan o'tgan zamondagi fe'llar bilan ifodalanadi. O'zbek tilidagi subjunktiv muloyimlikning tipologik xususiyati - zamon shakllarining yo'qligi. *Agar har bir inson o'z yerining bir parchasi ustida qo'lidan kelganini qilsa, yurtimiz naqadar go'zal bo'lar edi. Men uchuvchilarning oldiga borardim, menga o'rgatishsin!* [2; 371 b.].

O'zbek tilida nemis tilidan farqli ravishda modal fe'llar mavjud emas. Ayrim mustaqil fe'llar muayyan birikmalarda modal fe'l vazifasini bajaradi. Ular nemis tilida ham biror ish-harakatni bajarish imkoniyati, qobiliyati, ehtimolligi, zaruriyatini ifodalaydi. Bundan tashqari, modal ma'nolarni ifodalovchi maxsus shakl va konstruksiyalar ham mavjud: masalan, imkon, imkonsizlik ma'nosi ijobiy yoki salbiy shaklda ifodalovchi.

Modal fe'llardan tashqari modal so'zlar modallikni ifodalovchi vosita vazifasini bajaradi. Nemis tilida modal zarralar uchta guruhga bo'linadi: modal kuchaytiruvchi zarralar (doch, denn, schon, nun, (ein)mal), modal cheklovchi zarralar (ja, bloß, nur) va so'zning to'g'ri ma'nosidagi modal zarralar (va). Ular modal munosabatlarning turli darajalarini ifodalaydi. O'zbek tilida, shuningdek, nemis tilida zarrachalarning uchta guruhi mavjud: hissiy bahoni ifodalovchi zarralar (va axir, bu erda, ha va boshqalar), irodani ifodalovchi zarralar (bo'lardi, yaxshi, beradi, keladi, ustida, ruxsat) va boshqa hodisa va faktlar bilan turli bog'lanish va munosabatlar o'rnatadigan zarralar (bu, hamma narsa, ha, faqat, faqat va hokazo).

Xulosa. Intonatsiya tillarda modallikni ifodalovchi maxsus vositadir. Bizning ishimizda taqdim etilgan tillarda u jumalarning modal turlarini bildiruvchi, so'roq va buyruq gaplarga ajratadi. Shuni ta'kidlash kerakki, nemis tilidagi intonatsiya talaffuz tempida katta kontrastlarga ega. Jumalarda ohangda keskin pasayish yoki ko'tarilish, shuningdek, katta melodik intervallar mavjud. Nemis va o'zbek tillarida so'roq jumalarida intonatsiyadagi eng keskin farqlar mavjud. Nemis tilida ohang, shiddat, davomiylik, tembr kabi intonatsion vositalar alohida o'rin tutadi. O'zbek tilida intonatsiya ham modal funktsiyaga ega bo'lib, u so'zlovchining

suhbatdoshga munosabatini, bayonot mazmuniga, so'zlovchining his-tuyg'ularini va irodaviy ko'rinishlarini ifodalashdan iborat.

Ma'lumki, nemis tilining tuzilishi o'zbek tilining tuzilishidan farq qiladi va genetik nuqtai nazardan ular turli til oilalariga mansubdir. Natijada, bu tillarning grammatik tuzilishi ham bir-biridan farq qiladi. Masalan, o'zbek tilida affikslar ko'p, gap ot bilan boshlanib, fe'l bilan tugaydi, predlog, artikl, jins kategoriyalari yo'q. Nemis tilida esa, aksincha, artikl, predlog mavjud, affikslar ishlab chiqilmagan. Shuning uchun so'zlarni, iboralarni, jummalarni va ayniqsa modal fe'llarni o'rganish va tarjima qilishda ma'lum qiyinchiliklar paydo bo'ladi. Bundan tashqari, nemis va o'zbek tili birliklarining shakl va ma'nodagi o'zaro farqi ularni tarjima qilishda qiyinchiliklar tug'diradi.

Shunday qilib, nemis va o'zbek tillarida modallik kategoriyasini ifodalash usullarini tahlil qilish bizga modallik kategoriyasi universal til ekanligini va tillarda o'xshash va o'ziga xos ifoda vositalariga ega ekanligini ta'kidlash imkonini beradi. Nemis va o'zbek tillarini taqqoslab, biz ushbu turkumni ifodalash usullarining quyidagi xususiyatlarini aniqladik:

1) Modallik kategoriyasini ifodalashning asosiy grammatik usuli sifatida muloyimlik nemis tilining vaqtinchalik shakllarida eng keng tarqalgan. O'zbek tilida zamonlar tizimi ancha torroq berilgan. Bundan tashqari, keraklilik va muloyimlilik o'zbek tilining o'ziga xos xususiyati bo'lib, biz taqqoslagan tillarda kelajak zamonda ifodalanadi.

2) Modal zarrachalar modallikni ifodalovchi leksik vosita sifatida ham universaldir. O'zbek tilining asosiy farqi so'zlar guruhi sifatida modal fe'llarning yo'qligi. O'zbek tilidagi modal ma'nolar funksional yordamchi fe'llar yordamida yoki fe'l shaklini o'zgartirib, analitik tarzda ifodalanadi.

3) Intonatsiya barcha tillarda modallikni ifodalashning asosiy usullaridan biridir. Bizning ishimizda taqdim etilgan tillar jumlaning intonatsion dizaynida farqlarga ega, ular modallik toifasini ifodalashda aks ettirilishi mumkin emas.

Shunday qilib, tarjima qilingan matnlarda misollar turli natijalarni ko'rsatadi. Birinchidan, misollar butunlay o'xshashdan juda boshqachagacha turli xil vositalardan foydalanadi. Ikkinchidan, nemis tilining grammatik xususiyatlarini yengish zarurati tarjimonni oddiy almashtirishlardan tortib murakkab almashtirish va o'zgartirishlargacha bo'lgan turli tarjima usullaridan foydalanishga majbur boladi? Ayniqsa o'zbek tiliga tarjima qilish jarayonida. Natijada tarjimonlar tomonidan taklif qilingan modal ma'nolarni ifodalash vositalari bir "to be able" modal fe'liga kamaymaydi, balki turli gap bo'laklariga tegishli bo'ladi. Masalan, *Können* modal fe'lini oladigan bolsak, so'zining aletik semantikasi "mumkin emas" predikativ qo'shimchasi va "mumkin bo'lmoq" fe'li orqali berilgan. Epistemik semantika "mumkin bo'lmoq" fe'li, "mahkum" modal semantikasiga ega bo'lmagan kesim, "can" kirish modal so'zi yordamida yetkazilgan. Umuman olganda, tadqiqot shuni ko'rsatadiki, *können* fe'li bilan berilgan semantika har doim ham o'zbek tiliga o'xshash modal fe'l "to be able" yordamida tarjima qilinmaydi. Eng katta farqlar *können* fe'liga xos epistemik semantikaning uzatilishi holatlarida qayd etiladi. Olingan farq o'zbek tilida nemis tiliga xos bo'lgan bir qator grammatik xususiyatlarning yo'qligi bilan bog'liq (ikkinchi fe'lning qo'shma shakli; mukammal infinitiv).

Адабиётлар/Литература/References:

1. Абрамов Б. А. Теоретическая грамматика немецкого языка. Сопоставительная типология немецкого и русского языков: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. М.: Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2004.
2. Sharipov M.M. (2022). Categorical meanings of the verb können (on the example of German texts and their translations into Uzbek). *Philological Sciences. Questions of Theory and Practice*, 12 (12), 370-374.
3. Hall K., Scheiner B. *Übungsgrammatik DaF für Fortgeschrittene, neue Rechtschreibung, Übungsbuch*. 1. Auflage. Ismaning: Max Hueber Verlag, 2020.